

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XVII. Nr. 166

Septembrie 1988

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano 1/A

Tel. (06) 679.77.85

Eminescu 99

de ION COJA

Cu un an înaintea comemorării centenarului de viață postumă a celui despre care s-a spus că este eroul nostru național - și nu e de colo, pentru un popor, că și-a făcut erou și a ridicat în nimbul icoanei naționale Poetul -aproape că ar fi trecut neobservată împlinirea numărului ce ni se pare, altminteri, cu mult mai rotund, de 99...

Nu știm ce va fi la anul... Promisiunile sunt bune. Doar de-aia există promisiuni! Până la proba adevăririi, să ne bucurăm însă că un grup de tineri, studenți la umanioare, au ținut să se întâlnească, laolaltă cu profesorii lor, spre a rosti un cuvânt de cinstire și de înfiorată pomenire a eroului nostru național, a celui mai iubit dintre eroii neamului nostru.

Revista noastră oferă găzduire acestor texte tinerești, dar și altora, cu sentimentul recunoștinței de a se putea face astfel părtașă la unul din-

*Mihai Eminescu
în perioada studenției la Viena*

tre cele mai românești momente culturale din ultima vreme. Consemnăm ca atare și nădejdea, de care cu toții am plecat însuflețiți de la această sărbătoare a sufletului, că la anul vom sărbători centenarul Eminescu «pe prima pagină a ziarelor noastre»...

Alăturăm unor june condeie încercarea venerabilului profesor bucovinean Grațian Jucan de a pune în

relație pe autorul Luceafărului cu celălalt text cardinal, modelator și generator de simțire românească: Miorița, și alte contribuții mai vechi sau mai noi.

Închinăm deci acest număr al revistei noastre celui mai nepereche dintre noi, cu nădejdea că până la anul vom reuși să ne mai plătim din datoriile de recunoștință ce s-au adunat în acești primi o sută de ani.

EMINESCU ȘI EXISTENȚA ROMÂNEASCĂ

de TEOFAN MOGA

În urmă cu nouăzeci și nouă de ani, la mormântul lui Eminescu se rosteau următoarele cuvinte: «odată, când poporul tău va fi ajuns în liniștea mult dorită, liniște în care se clădesc templele zeilor, atunci Românii din toate unghiurile vor veni aici la sfântul tău mormânt, ca să te încununeze și să se închine mărețelor tale umbre. Atunci îți vor face înmormântarea care ți se cuvine, pentru că i-ai învățat să străbată prin atâta străinătate».

Astăzi, acei ce simțim în noi lumina gândului său nemuritor și încercăm, după puterile noastre, să urmăm calea de El deschisă spre cunoaștere, adevăr, bine, frumos, mărturisim că Eminescu reprezintă desăvârșita întrupare a spiritului uman, iar opera sa - cântul sublim al firii -, Noul Testament al Neamului românesc.

Ne este greu să vorbim despre Eminescu păstrând numai perspectiva unui simplu iubitor de literatură, așa cum ar părea, poate, firesc aflându-ne într-un locaș consacrat studierii artei cuvântului. Căci simțim prezența sa în adâncul și întregul ființei noastre, în cele mai ascunse unghere ale sufletului, acolo unde cuvintele par a se topi în masa infuză a gândirii. Și înfiorați, înțelegem că El este, există, trăiește în acel spațiu neștiut și neînțeles al însăși limbii noastre - râul demiurg ale cărui unde trecătoare suntem.

Fără îndoială că, dacă s-ar fi născut în alt timp, mai pierdut în negura veacurilor, numele său ar fi ajuns la noi încărcat de rezonanța maiestooasă a sacralității. Cât de justificat ne apare acum gândul lui Nicolae Iorga, care spunea că două mari genii a născut pământul românesc, Zalmoxis și Eminescu.

Nu știm și poate nu vom ști niciodată ce a însemnat legendarul zeu get pentru destinul acestui popor; ne este însă de ajuns că înțelegem din ce în ce mai lim-

pede ce înseamnă Eminescu pentru neamul de oameni gânditori și trăitori întru limba românească.

Pe mulți i-a surprins meteorica sa apariție în acel moment de răscruce a devenirii noastre istorice când, datorită trepidațiilor unei lumi în plină erupție, poporul meleagurilor carpatice s-a văzut nevoit să părăsească formele specifice, sfințite de o multimilenară credință și statornicie ale unei civilizații patriarhale. Pentru a supraviețui în dezordinea noii lumi trebuia găsit un mijloc de reordonare a dimeniunii românești a existenței care subzistase în structurile graiului - matcă protectoare a sufletului românesc. O nouă cultură, cu noi forme, cu noi valori, noi modele trebuia să fie clădită, trebuia ca cineva să toarne în «formă nouă limba veche și înțeleaptă».

Și dacă gândurile noastre mai pot recepta ecouri ale vremilor dintru început, dacă încă mai vibrăm la chemarea codrilor și murmurul izvoarelor, dacă mai putem visa privind necuprinsul cerurilor, dacă sacrul nu a devenit pentru noi doar o abstracțiune aridă, ci a rămas o realitate tănuțită în adâncurile ființei, dacă, deci, rămânem părtași întregului suspin al firii către Dumnezeu, toate acestea le datorăm lui Eminescu. Prin biruința sa asupra cuvântului ființarea noastră s-a păstrat românească. Noimele dănuite dincolo de stihile timpurilor ne-au fost din nou înci-frate în cuget prin gândirea sa, quintesență a arcanelor universului în tălmăcire românească.

Între lumea vârstei noastre de aur - «lumea ce gândea în basme și vorbea în poezii» - și lumea noastră de azi, anchilozată într-un tehnicism sterp, există totuși o trecere. Păstrăm, prin Eminescu, «dorul nemărginit», deschiderea sufletului întru sinea ființei, întru departele nesfârșit al firii.

Cartea românească de învățătură este scrisul eminescian, în integralitatea lui monolitică, lamură a unei existențe fără pată jertfită întru binele neamului, singulară prin exemplaritatea sa supraomenească.

Prin sacrificiul și truda generațiilor ce L-au urmat și-L vor urma se va adevăra tot mai mult că martiriul său n-a fost zadarnic.

Cuvintele spuse de Eminescu în 1883, înfierând demagogia și fariseismul unor contemporani, capătă dimensiuni profetice: «Alte mâni mai pure, alte inimi lămurite în flacăra durerii și a abnegațiunii vor ridica semnul tainei celei mărturisite înaintea unui popor ce-și așteaptă mântuirea; nu mâni de negustor de vorbe și de principii, nu mâni de speculanți de sentimente».

Odată cu rotirile vremilor, silueta uriașă a mântuitorului limbii românești se conturează tot mai clar pe cerul spiritualității noastre etnice. Prin strădania a generații după generații gândirea sa va fi tot mai prezentă în noi (mai deslușită), iar numele său va străluci pretutindeni și suveran, străluminând destinele poporului său.

Și tot mai mulți vor fi cei care, pornind pe drumurile vieții și cunoașterii, vor înțelege că «ideile nu au viață decât acolo unde oamenii sunt gata să moară pentru dănsle; acolo însă unde oamenii pot cuteza să grăiască în public ori să scrie fără a fi pătrunși de ceea ce zic, acolo oamenii trăiesc și ideile mor».

Pătrunderea și respectarea învățăturilor sale - iată suprema și singura noastră închinare.

EMINESCU ȘI NOI ÎNȘINE

de IOAN IOVA

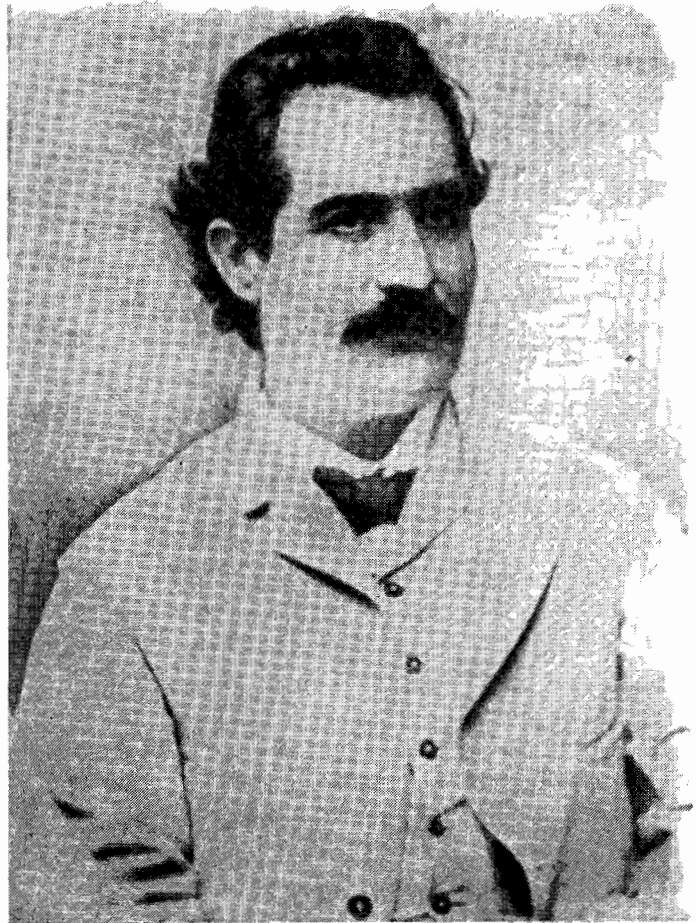
Dorul deșert după ceea ce nici într-un caz nu poate fi temeiul culturii și al umanității cere leacuri tari.

Taina primei cuminecări din cuvânt va dura încă nelămurită. Dar e nevoie de a se împărtăși din ceva mai bun și mai cuprinzător decât bietul nostru individual, acel ceva să fie cugetul lumii în splendoare. Cum altfel ne-am putea răscumpăra haosului și destrămării? Omul nu poate locui decât în grădina sinelui său întrebând despre fire, nefire și ființă. Să cumpănim deci soarta cu pricepere în cele ale logosului. Aici în spațiul nostru căile nu sunt multe, ca dealtfel în tot locul, dar Eminescu e o cale regală.

«Limba e lăcașul ființei» s-a spus, sălășluim deci într-înșa precum și ea între noi. Un popor se naște printr-o limbă, devine odată cu ea și se săvârșește când ea piere. E acesta, deci, lăcașul tuturor alor noștri, migălit de dâșii în veacuri după veacuri, până astăzi.

A asculta un popor vorbind e a-l cunoaște esențial. O limbă e, în felul ei, un universal în care ne prindem noi cu individualitățile noastre mai sărace sau mai bogate.

Cuvintele nu sunt ale noastre, ele sunt ale gându-

Mihai Eminescu. Portret din 1884-1885

lui mai puternic decât noi. Trebuie să vorbim neîncetat despre puterea cuvintelor și a limbii. Numai așa putem înțelege că ar putea veni o vreme a ne-cuvintelor, căci cuvintele sunt rânduite precum oamenii, iar acestea îl repetă pe om în cosmos. Îi

leagă sinele de eidos sau, putem spune împreună cu păstorii din Carpați, «îi dă plaiul», gura de rai a ființării autentice întru sinele său și al lumii. A vorbi despre puterea cuvântului e a vorbi despre puterea spiritului în om, despre întru-

chipările sale.

Cuvântul nu e numai un adevăr, ci și o himeră și magie; dar limba în sinea ei e totdeauna un organism real și total, o cale prin lume.

Om - limbă - ființă, iată o trinitate problematică a mitului, a poeziei și filosofiei. O troiță de mult cunoscută și adevărată, de neanulat nici de disperarea logocratică a vulgarilor economicști și consumatoriști.

Pre limba românească această troiță se zice așa: om sau român - grai sau rost - Dumnezeu. Dar e un Dumnezeu acesta făcut din toate și tot, din natură, om și cer. Nu e un Dumnezeu teologic și teocratic, căci omul aici n-a fost niciodată sub vremi cu adevărat, cum spune cronicarul. El a fugit mereu de sub vremi sub cer și sub cuvânt.

Umanitatea a devenit sub zodia cuvântului, dar a făcut-o în pătimire.

Erupția limbii și spiritului românesc, care s-a numit Eminescu, a fost pătimire întru lamură. Eminescu nu este al poporului, ci al limbii, al logosului, al troiței. Destinul limbii s-a întrupat într-însul.

«Pedepsiți întru limba românească», după spusa Ivireanului, trebuie să dăm seama de dânsul, căci și el a dat seamă universului pentru noi.

Deci: Cine este Eminescu? Dar, poate mai întâi, cine este poporul român? Pentru această de fapt pri-

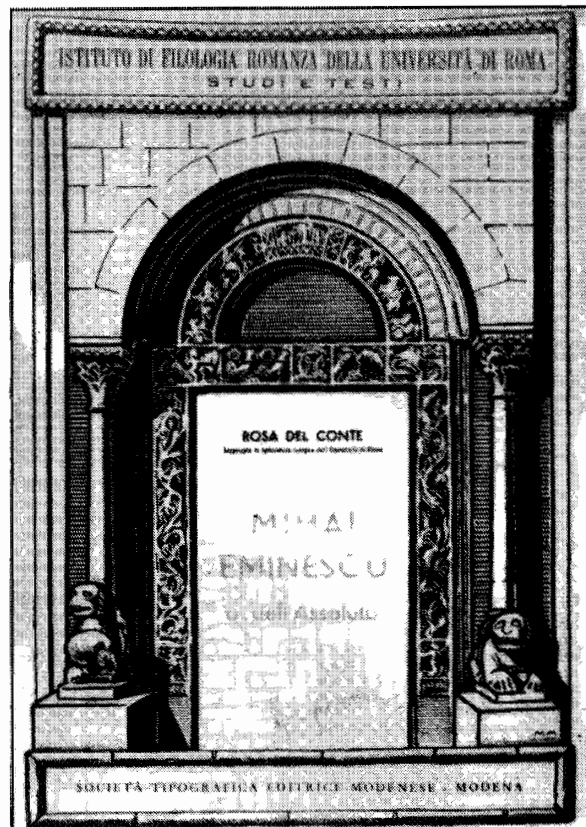
mă întrebare ne rezervăm să spunem că există o legătură filială între popor și Eminescu. Clasicismul folcloric îl naște pe marele creator precum valurile mării pe Afrodita. Eminescu este, într-un anume fel, un Anonim.

Eminescu este, așadar, Bunavestirea Neamului românesc.

Sufletul popular, matca eminesciană, e o entitate lămurită prin veacuri și deci stătătoare, de la un moment dat, în timp. Ceea ce vine după aceea e aproape numai efect și nu cauză. O dovadă a desăvârșirii?! Poate această vorbă a unui proverb: «moartea și viața stau

în puterea limbii». Sunt puține vorbele mari ale omenirii care pot sta în cumpănă cu aceasta. Ce adâncime de gând și de ființă a stat să nască aceste cuvinte și când, oare, gândul s-a lămurit pe sine? Între cele două talgere care măsoară existența umană iată cumpăna: limba, adică spiritul întruchipat. Înțelegem acum înrâncenarea între cuvânt și viață a țaranului. Cu această limbă românească care iese din toate poveștile și cântecele populare s-a cumpănit viață și moarte.

Eminescu e astfel și mijlocire și origine în cultura

românească. Pentru sufletul național el e desăvârșire. Opera sa e lucrarea în spirit care naște cele două clasicisme naturale, popular și cult. Pentru cel din urmă, ca și pentru toată cultura «majoră», el este origine. Ispitirea sa în toate cele ale spiritului e începutul nostru al tuturor, de netăgăduit.

Iscusirea sa prin cuvânt spre toată «zariștea» cosmosului a ființei e o încordare uriașă a întregului neam. Măsura eminesciană trebuie să fie ispita noastră de fiecare zi. Eminescianismul străbate întreaga adevărată cultură românească.

Cultura e «paideia». Sensul ei fundamental este acela spre creștere, înălțare pe verticala naosului. Temeiul culturii e omul; scopul - umanitatea. Ființa umană este singura în puțința înfrângerii neantului prin ficțiunea propriei sorți, căci omul e un făuritor de povești. Omul se povestește pe sine ca un destin al întrupării și întruchipării. Percepția poveștii nu se poate realiza decât prin cultură. Cultura e poate Povestea, dar nu o poveste întrebătoare sau, după spusa unui călugăr, din întrebătoare răspunsuri.

Povestea noastră are la un început (începutul ca nefinire) pe Eminescu. El a rostit o întrebare, noi s-ar putea să fim nevoiți să răspundem. Dar mai întâi trebuie să-l învățăm, să-l știm, să-l iubim cu adevăr și, dacă nu cu o iubire așa de mare

ca a lui pentru noi (cine ar putea-o?!), măcar cu tot ceea ce noi putem mai adânc și mai bun în sinea noastră.

Că îl găsim pe Eminescu și înainte de el însuși în noi, arheu deplin, nu trebuie să o mai spunem. Eminescu trebuie însă căutat și găsit mereu în prezentul care trebuie să fie.

Dacă vrem să ne deschidem guriile rostitoare din veac, trebuie să ne prindem în universalul eminescian. Armonia eminesciană reproduce armonia pământului și cerului românesc, cumpănite de limba poporului. În lumea lui Heraclit sau a lui Parmenide, armonia e totul. Eminescu a ispitit armonia lumii și muzica sferelor, cuprinzând-o între cuvintele sale.

Putem greși de neiertat față de Eminescu în două feluri: putem să nu-l auzim în adevărul său, adică să nu-l adevărim, sau putem să nu-i auzim armonia unică și totală a întregii sale lucrări. Numai așa l-am putea uita într-o neagră zi. Avem datorita față de noi înșine să ne prefacem puterea spiritului spre a înțelege.

Cei în greșală față de dânsul șanse în cultura românească nu au și nu vor avea cu nici un chip.

Cuvânt și om fac totdeauna una, ar spune iscusit un bard popular. Sunt lucruri pe care Eminescu le-a scos din adâncul său și al nostru, redându-le în frumusețea lor. Așa este, de pildă, acest «dor nemărginit» de la un

capăt la altul al spațiului și timpului. Aceasta pare a fi legea universului eminescian, legea atracției universale, magică și alchemică lucrare a lui Demiurgos. Dorul nemărginit e ceea ce ne unește și pe noi cu el.

Trăim în timpuri despărțite de timpul ce a putut fi al tuturor, dar atâta vreme cât un popor este încă al sinei sale și nu al timpului, nu ne putem despărți de ceea ce este în adevăr sinele nostru. Acesta e rolul culturii: de a ne trimite mereu spre sinele nostru ca spre o fântână cu apă vie, pentru a reîntregi puterile secătuite.

«A împărtași adevărul înseamnă a pătimi; altfel nu împărtașești adevărul», afirmă Kierkegaard. Cu adevărat țelul nu poate fi decât revelarea și împărtașirea adevărului. Eminescu face din plin acest lucru pentru noi. El a pătit pentru adevăr și prin aceasta e unul din (marii) fii ai omului.

Poate cu acest lucru trebuie să rămânem, că el a revelat adevărul umanității, devenirea întru spirit, din perspectiva noastră a tuturor.

Aflați la ceas de cumpănă puterea magului ne așteaptă; voievodul luciferic al neamului ne cheamă pe nume. Astfel că, parafrazând o propoziție celebră, putem spune: când călătorim prin cultura română, mergem prin cuvântul lui Eminescu.

EMINESCU ȘI «MIORIȚA»

de Prof. GRAȚIAN JUCAN

Există în ideologia scrisului eminescian o filiație și consonanță de idei, similitudini și corespondențe, ce formează nuclee trainice, prin care poetul își explică convingeri adânci despre viață, existență, popor și patrimoniul lui popular.

Privind «psihologia popoarelor», M. Eminescu a scris despre trăsăturile de caracter, despre limbă și simțurile popoarelor. Arătând că «natura e conservatoare», el subliniază că «indivizii, deci și poporul, sunt rezultante a două principii contrare, antâi al principiului eredității, cel conservator, care-l face să ție la datină și deprinderi din trecut», al doilea, al adaptabilității.

Poetul a reținut trăsăturile definitorii, autentice, ale poporului nostru. Toate la un loc au făurit ființa noastră națională cu originalitatea și specificul ei propriu, cu cultura și civilizația lui. Prin «cultura unui popor - scria el -, pricepem suma întregii sale vieți spirituale; aspirațiile și făptuirile sale în artă și știință, moravurile și obiceiurile sale».

El amintește, în mai multe rânduri, despre legi necodificate, despre un «obicei al pământului», formă proprie de soluționare a problemelor existențiale. «Pentru aceasta - arăta el - ar trebui un studiu îndelungat, făcut la fața locului, asupra obiceiurilor pământului, asupra acelu drept

viu, recunoscut de toți și necontestat de nimenea, care cuprinde puterea sa coercitivă în sine însuși și în conștiința omului».

Poporul nostru, cu trecutul lui istoric, în care și-a modelat firea, e o adevărată conștiință. «Această conștiință de sine - sublinia el - își are conținutul său spiritual: limba, literatura, obiceiurile, religia».

Poporul este pentru M. Eminescu realitatea primordială, o «realitate etnologică», căruia îi caracterizează firea și cultura populară. Multe din trăsăturile specifice, caracteristice poporului român, se explică și prin ocupațiile sale pastorale străvechi: «Românii - insista poetul - au fost popor de ciobani... de acolo multele tipuri frumoase... de acolo cumițenia Românilui, care, ca cioban, a avut multă vreme ca să se ocupe cu sine însuși, de acolo limba spornică și plină de figuri, de acolo simțământul adânc pentru frumusețile naturii, prietenia lui cu codrul, cu calul frumos, cu turmele bogate, de acolo povești, cântece, legende -, cu-n cuvânt de acolo un popor plin de originalitate și de-o feciorelnică putere, formată printr-o muncă plăcută, fără trudă...».

Eminescu a scris despre «unitatea limbii și unitatea etnică», despre patriotismul popular ce oglindește în chip viu și pitoresc, cu inovații stilis-

tice, viața poporului, morala lui, concepția acestuia despre existență, fiindcă în el se definesc trăsături ale spiritualității și aspirațiilor populare, reflectând o realitate dată și deosebindu-se după diferența «tropicilor».

Patrimoniul popular nu e pentru poet numai un mijloc artistic de a poetiza, ci reprezintă un fel propriu, specific și original, de a fi al unui popor, un mod al fiecăruia de a-și plasticiza imaginile, stările sufletești, în legătură cu fantezia populară caracteristică fiecărui popor.

Felul în care poporul întruchipează artistic un motiv folcloric, fie autohton, fie dobândit din circulația folclorică, îl face viabil. În circulația motivelor populare esențială rămâne întruchiparea artistică dobândită într-un anumit context național și nu existența unui motiv în folclorul mai multor popoare.

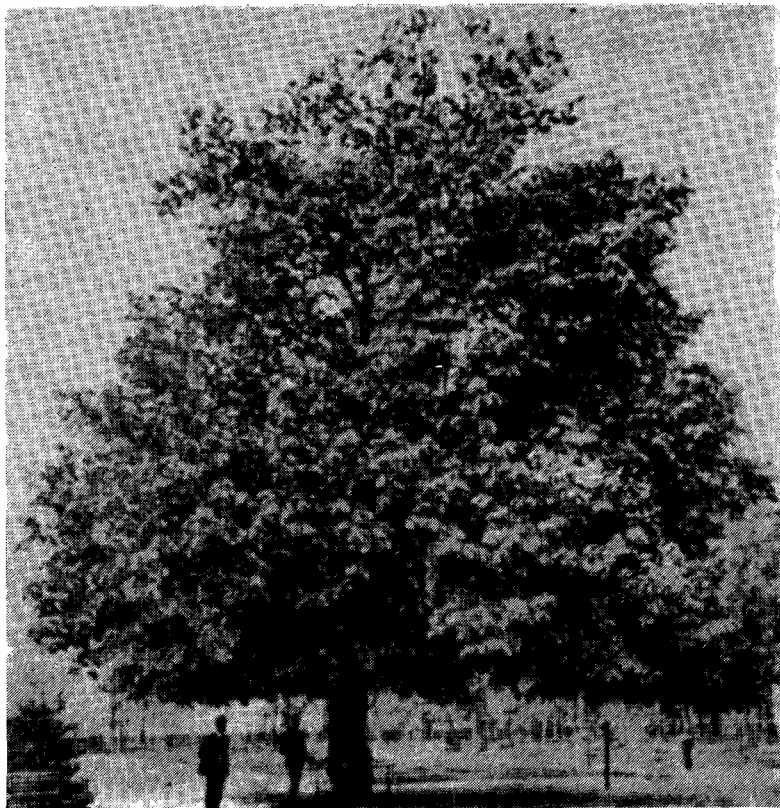
Ceea ce e original într-un motiv popular e limba, «sunt modificățiunile locale, potrivite cu spiritul și cu datinile noastre». Poetul insistă și pledează pentru identificarea spiritului fiecărui popor și dreptul fiecăruia de a se afirma ca etnos și ethos colectiv. Pe el l-ar fi interesat «rezultatul lăsat în spiritul poporului», «substratul psihologic», ceea ce s-a înmagazinat în spiritul poporului și în limba lui într-o formă oarecare». Căci el a intuit aspectele esențiale, originale, caracteristice și specifice, ce compun ethosul nostru, în sensul permanențelor specifice culturii românești: «Tradițiile sale istorice, astfel cum ele s-au stabilit în curgerea vremilor». Tradiția e identificată de poet cu «geniul neîmbătrânit al istoriei noastre», pe care îl compară cu unul din cele mai semnificative mituri din câte a

păstrat poporul nostru: «*Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*».

În scrisul eminescian există acel folclorism specific personalității sale artistice, ce duce spre un topos mioritic al gândirii sale creatoare. În vechime - remarca el - Românii au fost «un popor de țărani și de păstori», iar importanța acestora, cu întregul lor fond de gândire și simțire, era mare «într-o țară agricolizată abia pe la anul 1830», fiindcă poporul și-a păstrat virtuțile lui străvechi, capabil de creații artistice. «Ceea ce azi e adevărat, mâine e îndoielnic și pe roata acestei lumi nu suie și nu coboară numai sorțile omenеști, ci și ideile. În această curgere obștească a împrejurărilor și a oamenilor, stă locul unei arte. Citim și azi cu plăcere versurile bătrânului Omer, cu care petreceau odată neamurile de ciobani din Grecia, și imnele din Rig-Veda, pe care păstorii Indiei le îndreptau luminii și puterilor naturii, pentru a le lauda și a cere de la dănosele iarbă și turme de vite».

Astfel, matricea stilistică produce creații poetice și *Miorița* reprezintă întruchiparea artistică a străvechiului fond pastoral, clădit pe rituri și datini cu rosturi simbolice. «Materialul - scria poetul - în care se sensibilizează ideea etern-poetică sunt imaginile, nu însă imaginile tuturor popoarelor, ci a aceluia la care se sensibilizează. Tropii unei națiuni agricole diferă de tropii, de imaginile unei națiuni de vânători, ori de păstori. Sub ce haină va îmbrăca unul simțământul etern al amorului și sub ce imagini celălalt, decât prin acele pe care le posedă? Acest mod de cugetare, care se reflectă numai asupra cortului, nu

*Teiul lui Eminescu
din grădina Copou,
Iași.*

asupra ideii unei poezii, constituie naționalitatea ei».

De aceea, menirea poeziei nu e «să descifreze, ci din contra are să încifreze o idee poetică în simboalele și hieroglifile imaginilor sensibile...». «Metaforele vii» sunt «florile gândirii» poetice, îmbrăcate în plastica expresiei.

Cu ocazia unei noi ediții (a IV-a) a traducerii colecției de poezii populare a lui V. Alecsandri în limba franceză, *Légendes et doïnes. Chants populaires roumains d'après les recueils de M. B. Alesandri par Antoin Roques*,¹⁾ M. Eminescu a publicat o recenzie, în ziarul «Timpul» (1879)²⁾,

în care întâlnim rânduri pline de admirație la adresa *Mioriței* și, în general, față de patrimoniul nostru popular. De altfel, mioritismul e și o latură a personalității sale artistice, devenind o componentă a unei bune părți din creația sa artistică.

«Dulce este într-adevăr limba noastră - scrie poetul -, zâmbitoare și jalnice deodată sunt legendele române, uimitoare sunt doinele, aceste cântări naive (...) a căror grație și gingășie stă numai în frumusețea neprefăcută a cugetării și justetea necăutată a expresiunii... Închipuiți-vă de pildă un păstor rătăcit pe Carpați, petrecând lungile nopți

înstelate în mijlocul turmei sale, neavând altă petrecere decât din timp în timp lătratul câinilor săi sau strigătul plângător al oilor sale. Acest om, care nu știe nici limbă, nici gramatică, nici versificațiune, insuflat numai de priveliștea naturei și de geniul ascuns care a aprins sufletele barzilor cei vechi, apucă deodată flautul și lasă cugetarea să se rostească în șoapte blânzi și armonioase, și iată *Miorița*, acea inspirațiune fără seamăn, acel suspin al brazilor și al izvoarelor de pe Carpați; acea doină măiastră care s-a publicat în capul frumoasei culegeri a lui Alecsandri. Ce se află totuși în acest cântec? *Nimic și tot. Nimic*, căci cugetările nu sunt decât cugetările simple ce le poate avea un adevărat cioban. *Tot*, fiindcă aceste cugetări simple și primitive sunt îmbrăcate în mantia regală a poeziei, acel veșmânt de aur pe care atâți învățați l-au căutat cu colecțiuni și dicționarii în mână și pe care un singur păstor poate să-l afle în vârful Carpaților, într-o noapte de vară:

Soarele și luna
Mi-au ținut cununa,
Brazi și păltinași
I-am avut nuntași;
Preoți munții mari,
Păsări lăutari,
Păsărele mii
Și stele făclii.

Astfel vorbește un păstor de oi când merge a se cununa
Cu o mândră crăiasă,
A lumii mireasă».

Definirea prin antiteză e specifică poetului, care scrie că «antitezele sunt viața». Cât privește caracterizarea *Mioriței* prin *nimic și tot*, mai aducem ca argument în favoarea pa-

ternității eminesciene a articolului scrisoarea poetului din același timp, către Veronica Micle (1879), în care îi scrie: «Am înțeles că un om poate avea totul - neavând nimic, și nimic având totul».

Poetul a scris despre «aceste curate și poetice gânduri izvorâte (...) cum ies apele din izvoare din munții verzi și înalți.

Ce zicem pentru *Miorița* am putea să zicem pentru întreaga culegere a poeziilor populare. Am putea să zicem și pentru poezia chiar a lui Alecsandri și nu putem să-i facem o mai mare laudă. Dl Alecsandri s-a adăpat la acele limpezi și ascunse izvoare și de aceea prin tot ce a scris se simte că umblă una din acele suflări răcoritoare care suflă după vârfulurile cele înalte. Cu marele Lucrețiu, ar putea să zică și dânsul: *Juvat integros accedere fontes Atque haurire* (Apele neîncepute, cum ziceau în limba lor poetică României atunci când vorbeau românește)».

M. Eminescu mai scria despre aceste «frumoase cântări», de «grația sălbatecă a acestei poezii», de «geniul limbei românești», de felul în care se răsfrâng «într-înșă, ca într-o oglindă curată, toate imaginile care le-a încântat spiritul, și urechea lor va auzi ca un echo armonios al dulcilor doine care au legănat imaginațiunea națională în acea dimineață a vieții în care popoarele, ca și oamenii, par a trăi îndoit».

Relativ la ideile poetului în legătură cu *Miorița*, observăm că el a surprins cu finețe valoarea esențială a fondului și măiestria artistică a baladei păstorești; o numește cu calificativele de *suspîn și doină măiastră*.

Întrebarea poetului, dictată de

puținătatea elementului epic, deci de structura preponderent lirică, reflexivă a cântecului bătrânesc, arată că el a intuit valoarea ei, simplitatea gândirii și simțirii, îmbrăcate în «mantia regală a poeziei», adică în imagini poetice.

Există deci la M. Eminescu un filon original de simțire și meditație poetică ce duce la un substrat și o viziune mioritică. Căci și *Miorița* și *Mai am un singur dor* și *Luceafărul*

exprimă împăcare cu soarta, cu rădăcini adânc înfipte în seninătatea dacică.

1. Ed. IV. Paris, Edit. Alphonse Lemerre, 1879, VIII + 252 p. Prima ediție 1864.

2. «Timpul», IV, 1879, nr. 161 (22 iulie), pp. 2 și 3, articol nesemnlat, dar sigur scris de M. Eminescu, așa cum am argumentat în *Limbă și literatură*, 1973, nr. 1, pp. 95-99, și vol. *Eminescu și patrimoniul popular*, Ed. Litera, București, 1985, pp. 54-61.

RUGACIUNEA UNUI DAC

de M. EMINESCU

Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sâmburul luminii de vieață dătător,
Nu era zi, nici mâne, nici ieri, nici totdeauna,
Căci unul erau toate și totul era una;
Pe când pământul, cerul, văzduhul, lumea toată
Erau din rândul celor ce n'au fost niciodată,
Pe-atunci erai Tu singur, încât mă 'ntreb în sine-mi:
Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?

El singur zeu stătut=a nainte de=a fi zeii
Și din noian de ape puteri au dat scânteii,
El zeilor dă suflet și lumii fericire,
El este=al omenirii izvor de mântuire:
Sus inimile voastre! Cântare aduceți=i,
El este moartea morții și învierea vieții!

Și el îmi dete ochii să văd lumina zilei,
Și inima=mi împlut=au cu farmecele milei,
În vuetul de vânturi auzit=am al lui mers
Și 'n glas purtat de cântec simții duiosu=i viers,
Și tot pe lâng' acestea cerșesc înc'un adaos:
Să 'ngăduie intrarea=mi în vecinicul repaos!

Să blesteme pe=oricine de mine=o avea milă,
Să binecuvinteze pe cel ce mă împilă,
S'asculte orice gură ce=ar vrea ca să mă rîdă,
Puteri să pue 'n brațul ce=ar sta să mă ucidă,
Ș'acela între oameni devină cel întâiu
Ce mi=a răpi chiar piatra ce=oiu pune=o căpătâiu.

Gonit de toată lumea prin anii mei să trec,
Pân' ce=oiu simți că ochiu=mi de lacrimi e sec,
Că 'n orice om din lume un dușman mi se naște,
C'ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaște,
Că chinul și durerea simțirea=mi a 'mpietrit=o,
Că pot să=mi blestem mama, pe care am iubit=o
Când ura cea mai crudă mi s'a părea amor. . .
Poate=oiu uita durerea=mi și voiu putea să mor.

Străin și făr' de lege de voiu muri — atunce
Nevrednicu=mi cadavru în uliță l=arunce,
Ș'aceluia, Părinte, să=i dai coroană scumpă,
Ce=o să amuțe câinii, ca inima=mi s'o rumpă,
Iar celui ce cu pietre mă va izbi în față,
Indură=te, stăpâne, și dă=i pe veci vieață!

Astfel numai, Părinte, eu pot să=ți mulțumesc
Că tu mi=ai dat în lume norocul să trăiesc.
Să cer a tale daruri, genunchi și frunte nu plec,
Spre ură și blestemuri aș vrea să te înduplec,
Să simt că de suflarea=ți suflarea mea se curmă
Și 'n stingerea eternă dispar fără de urmă!

Mândria de a fi român

de MIHAI EMINESCU

...În curând se vor împlini optsprezece veacuri de când viața latină a fost sădită în țările de la Carpați; niciodată însă, în cursul acestor veacuri, nobila sămânță nu a fost aruncată în valul unor întâmplări atât de primejdioase ca și astăzi.

Poveștile oștenilor romani despre farmecul bogăției și al frumuseților aruncate cu prisos în aceste țări, și dorința de a ajunge cu lesnire la bunul trai, au adunat pe acest pământ oameni din o lume străină, dar oameni care au venit cu hotărârea de a pune aici temelile unei vieți mai potrivite cu firea binecuvântată a locului.

Opsprezece veacuri au trecut însă, și temelile acestei vieți tot se clatină. Binecuvântată a fost sămânța; binecuvântat e pământul în care a fost sădită, vremile însă au fost și mai grozave.

Popoare și iarăși popoare au pierit, lumi întregi s-au risipit de când viața latină se păstrează în adăposturile din Carpați. Atunci, când neamurile sălbatice porniseră dinspre miazănoapte și răsărit, ca să risipească comorile adunate la miazăzi

și apus, atunci poporul român nu era decât zămislit; atunci însă, când aceste popoare răsfățate în biruință și stăpâniri se pierd de pe fața pământului, atunci se ivește încetul cu încetul din Hemu și din Carpați un popor tânăr și plin de putere războinică, poporul român, gata de a începe lupta pentru păstrarea individualității sale.

În lupta cu Maghiarii, Leșii și Tătarii s-au întemeiat țările române; luptele nu erau însă decât începute, și cele două țări erau încă proaspete, când un nou soi de popoare dă năvală dinspre răsărit și înspăimântează întregul apus.

Cade Bizanțul, cade Bulgaria, cade Ungaria, cad toate țările până la Alpi; aici însă, la hotarele Europei, rămâne un popor mic, care se închină, dar nu se supune, o mână de oameni, care prin bărbăție și înțelepciune știu să păstreze sfințenia pământului de sub picioarele lor.

Trei veacuri din viața acestui popor sunt un închegat șir de lupte; atunci însă, când în sfârșit Osmanii slăbesc de puteri și Românii încep a prinde nădejde de pacifică dezvoltare

Casa copilăriei lui Mihai Eminescu din Ipoțești, Botoșani.

tare, atunci o nouă năvală se pornește dinspre miazănoapte.

Și nici una mai primejdioasă decât aceasta nu a fost. Am avut vrăjmași, mulți și grozavi în îndelungata noastră viață; am avut însă vrăjmași nerăbdători, cu care trebuia să ne luptăm piept la piept; am avut vrăjmași la care chiar copilul nu găsea îndurare; am avut vrăjmași, care ne puteau birui, dar ne lăseau mândria bărbatului biruit; vrăjmașul de astăzi ne vine ca prieten și nu râvnește la sângele nostru, ci caută să surpe temeliiile sufletului nostru, nu vrea să ne biruiască ci scoate din noi puțința mândriei, care ne dă tărie și ne încheagă.

De când la Movila Răbiei oastea moldovenească s-a risipit, rămășițele inimilor bărbate s-au pribegit și numai haiducii vesteau lumii că aici a

fost odată un popor de bărbați.

Astăzi, în sfârșit, când, după aproape întregi două veacuri, iarăși stau Românii sub arme, oștirile Țarului trec hotarele țării, fratele țarului ne aruncă o proclamație, în care ne spune că vine ca prieten, și oastea română se retrage.

După două sute de ani se încheagă o oaste română, și cea dintâi acțiune a acestei oști este o retragere.

În urmă însă, această oaste s-a bătut alături cu oștirile Țarului și a dovedit că nu este alcătuită din oameni vrednici de rușinea unei retrageri.

Cu toate acestea, astăzi, această oștire biruitoare e retrasă.

Pentru ce s-a retras?

Pentru că Rușii stau în țară ca prieteni? Straniu prieteșug! E retrasă pentru că Țarul e puternic?

Nu! Țarul Alexandru II nu are puterea lui Baiazid Fulgerul și nici puterea neîndurațiilor săi urmași; țara era însă închinată Turcilor, dar oastea turcească nu avea dreptul de a sta pe acest pământ. Au intrat și străbunii noștri la învoială cu vrășmașii lor puternici; s-au învoit însă cu o singură condițiune, ca țara să fie deșertată de oștiri străine.

Și dacă, în acele vremi, s-ar fi găsit vreun împărat puternic, ce nu ar fi primit această condiție, Românii nu s-ar fi întrebat cât sânge, câte bogății, câte nenorociri, căci ei numai biruiți puteau suferi picior străin pe pământul lor.

Astăzi însă - suntem și noi pe calea Poloniei. Au protestat, optzeci de ani au protestat mereu Polonezii contra ocupației muscălești; ei n-au vărsat însă nici-o picătură de sânge, fiindcă Țarul venea ca prieten și le apăra libertățile, fiindcă Muscalii aduceau bani în țară. Astfel, încetul cu încetul, s-a pierdut ceea ce încheagă popoarele: conștiința de demnitate, mândria bărbătească și puterea îndărătnică.

Avem noi această putere? Dacă o avem, nu vom porni pe calea Poloniei și nu ne vom mai întreba fiecare cât a trăit, și cât are să trăiască, ci

vom închide ochii și vom asculta glasul firii noastre, căci, la popoarele sănătoase, sunt vremi în care și bătrânii sunt cuprinși de avântul tinereții lor.

Dar asta-i tocmai ce urmează a se dovedi.

Optsprezece veacuri sunt de când viața latină a fost sădită pe acest pământ, unde suntem noi în ciuda zguduirilor prin care a trecut; această viață înaintează mereu sporind și întărindu-se. S-a păstrat însă și creștea această viață, nu pentru că erau mulți și puternici aceia care conlucrau la întemeierea ei, ci pentru că fieștecare din cei puțini era mândru de munca înaintașilor săi. De când este suflet de român pe fața pământului, românul a fost mândru de a fi român, și chiar atunci când lumea îl privea cu dispreț, el își cânta doina, și, în conștiința puterilor pe care le purta în sine, privea mândru împrejurul său.

Sămânța din care a răsărit acest popor e nobilă, și poporul nu va pieri decât atunci când Românii vor uita noblețea seminției lor.

(Primul articol de fond în Timpul, 16 aprilie 1878, reprodus numai în ediția îngrijită de Profesor I. Crețu, în anul 1941).

*Biserica veche din Ipotești, cu mormintele părinților lui M. Eminescu.
(Ctitoria căminarului Gh. Eminovici).*

EMINESCU E MACHIAVELLI

di Dr. ALEXANDRU OPREA

Il fatto che Mihai Eminescu abbia mostrato un'ampia apertura dello spirito verso gli orizzonti della cultura universale è una verità sottolineata da tutti gli studiosi. Egli ha seguito a Vienna e Berlino i corsi universitari, grazie ai quali si è naturalmente iniziato ai problemi della cultura tedesca: cultura, questa, che gli ha reso più facile il contatto con i grandi valori europei, nella cui sfera entravano anche le opere italiane. Il periodo più proficuo della vita di Eminescu, però, è stato quello viennese. Infatti, come scrive Nicolae Iorga: «Vienna non era chiusa a nessuna letteratura romanza». Le ricerche biografiche hanno difatti stabilito che Eminescu aveva seguito il corso di filologia romanza del professore Mussafia e, probabilmente, aveva frequentato anche quello di lingua e grammatica di Cattaneo. Nei manoscritti del poeta si trova anche un piccolo esercizio d'italiano, che G. Calinescu cita, divertendosi delle sue goffaggini: «Io amo la lingua italiana perché ella è la musica di più grande maestro di mondo, la musica di Dio». Il nostro poeta era cresciuto nel culto dei vecchi cronisti che per affermare i diritti storici del popolo romeno, si basavano sulle testimonianze della sua latinità; dunque, sarebbe sorprendente se Eminescu non fosse stato attratto, nel suo intimo, dal mito di Roma e, implicitamente, dalle relazioni di fratellanza con il popolo italiano. Gli esempi, tanto numerosi, sono stati ampiamente commentati dagli storici letterari; per tale motivo io - per parte mia - mi accontenterò di ricordare soltanto le testimonianze offerte dal

romanzo *Il povero Dionigi*: l'autore vi narra la parabola di una madre che lascia suo figlio «sulle vecchie e bruciate creste dei Carpazi» e pronuncia quest'ammonimento: «L'Italia ha dimenticato i romeni ... ma i romeni amano l'Italia».

Quest'amore per l'Italia traspare anche nei riferimenti, pieni d'ammirazione, ad alcuni dei suoi più illustri rappresentanti: ad esempio, spesse volte, nei suoi articoli viene ricordato Dante e d'altronde, nei suoi manoscritti si trova anche una poesia in terzine che sembra discendere direttamente dai versi danteschi.

A questi esempi, aggiungeremo gli appunti di Machiavelli e l'esperimento di traduzione del *Principe*.

Occorre ricordare che Eminescu ha tradotto anche la *Critica della ragion pura* di Kant e l'*Arte della rappresentazione drammatica* di Rotscher, largamente diffusa in quell'epoca, così come si è preoccupato - servendosi di manuali tedeschi - di diffondere in romeno una grammatica del paleoslavo e una grammatica sanscrita.

Sarebbe un grande errore vedere in queste aspirazioni enciclopediche soltanto semplici curiosità letterarie di un poeta. Per non sbagliare, bisogna tener conto del modello umano caratteristico dell'epoca e del fatto che Eminescu rappresenta gli aspetti superiori della rispettiva tipologia dell'intellettuale-scrittore.

D'altra parte, è nota la forza che impronta l'aspirazione alla perfezione del grande poeta nelle sue creazioni. Così, per conoscere in profondità la storia del suo popolo, il poeta dà il proprio contributo alla traduzione dei documenti Hurmuzaki, mentre, similmente, per aver chiari i problemi di economia e di struttura politica, Eminescu riempie interi quaderni con citazioni tratte da Riccardo e da John Stuart Mill.

Cosa importantissima: nel manoscritto che riflette le sue ultime preoccupazioni, troviamo anche la traduzione dei capitoli XVIII e XIX del *Principe*, certamente i più importanti per capire la dottrina del Machiavelli.

Richiama inoltre l'attenzione il fatto che nello stesso periodo un altro grande scrittore romeno, Ion Luca Caragiale, traducesse anche lui tre capitoli proprio dal *Principe*.

L'attrazione esercitata da quest'opera si spiega, certamente, nel contesto del momento storico, ma - nello stesso tempo - non dobbiamo dimenticare che essa era stimolata anche dal vivo interesse che le tesi di Machiavelli avevano suscitato, da molto tempo, nello spazio della cultura romena. Anche il principe Mavrocordat aveva annotato un volume del *Principe*, in un'edizione del 1726. I giudizi espressi - in latino, italiano ed in greco - sono, di solito, negativi. Egli qualifica Machiavelli come «scelerato (/) Maestro della politica».

A poco a poco, nell'ambiente dell'epoca comincia a diffondersi un'immagine del tutto negativa del pensatore fiorentino: quest'immagine non scaturiva tanto dai significati essenziali delle sue idee, quanto dalle esagerazioni contenute in ciò che è stato chiamato «machiavellismo». Una prova palmare di ciò è il modo in cui ne recepiva i consigli l'eroe del romanzo di Nicolae Filimon, *Vecchi e nuovi villani rifatti*: Dinu Paturica, così si chiama questo eroe, lo studia accuratamente per diventare «perfetto nell'arte dell'ipocrisia e della perfidia». Ma questo studio, certamente, non spiega le cose, perché tali mezzi erano accettati soltanto allorché il principe perseguiva «il bene comune» e non lo adoperava al servizio di egoisti fini individuali.

Da questo punto di vista si impone, per il suo livello, il modo nel quale Mihai Eminescu ha studiato il pensiero del Machiavelli. In un articolo pubblicato in *Timpul* (Il Tempo) e consacrato al problema dello stato, il poeta lo considera un «profondo conoscitore della natura umana nelle sue cattive parti, come in quelle buone» e sottolinea che se Machiavelli approva il dispotismo della casa dei Borgia, lo fa «ad usum delphini» o, per meglio dire, nell'interesse dell'unità d'Italia». Quest'idea dell'unità nazionale viene discussa con fervore, sottolineando il pericolo «degli agenti della decomposizione», perché lo stato «dominato da piccoli inte-

ressi quotidiani e personali è condannato ad essere debole all'interno come all'esterno».

Nello stesso tempo, più volte e sempre dalle colonne di *Timpul*, Eminescu disapproverà con fermezza quella *carta bianca* che Machiavelli invece approva in merito ai mezzi che possono esser adoperati per giungere allo scopo ed i «principi machiavellici» si trasformeranno in una delle fruste di fuoco della sua satira contro l'ipocrisia del partito del tempo.

Questi salti d'umore negli atteggiamenti assunti dal poeta sono giustificati tanto per le inerenti condizioni della dottrina del Machiavelli, quanto per le diverse condizioni di tempo e luogo nelle quali vivono i due autori. Prima di abbozzare la necessaria dimostrazione, rileviamo il punto di vista che G. Calinescu presenta nella rivista di cultura italiana «Roma» circa le relazioni tra Eminescu e Machiavelli: egli richiama l'attenzione sul fatto che la traduzione dei due capitoli del *Principe* non rappresenta «un semplice esercizio di lettura politica», ma testimonia consonanze più profonde con la concezione politica del poeta romeno.

Infatti, Eminescu non poteva non condividere con viva soddisfazione la lotta di Machiavelli per la fondazione dello stato nazionale, come pure i suoi atteggiamenti polemici contro la «casta cosmopolita», dato che secondo il grande storico fiorentino, gli individui privi di patria sono privi di virtù e di gloria, *numerus fruges consumere nati*.

Eminescu esprimeva la stessa idea, avversando il cosmopolitismo quale mera ed interessata simulazione, perché in realtà esso non può esistere. Infatti, l'individuo che desidera lavorare per la società non può lavorare per un'umanità che non esiste nelle sue parti concrete, nelle nazionalità. Se vuoi servire l'umanità devi compiere il tuo dovere rispetto al «gruppo umano in cui sei nato».

In un periodo in cui estesi territori del paese si trovano ancora sotto l'occupazione straniera, quando il giovane stato romeno si trovava al centro delle mire rapaci dei tre imperi confinanti, ci si può immaginare con che spirito partecipe il poeta avrebbe accolto l'appello del Machiavelli a far confluire in un unico torrente le energie della nazione, così da formare uno stato forte, che conglobasse tutte le tendenze dei cittadini, sotto la forte mano di un capo in grado di conquistare e custodire l'indipendenza e la sovranità nazionali.

Certamente, l'idea di un monarca capace di armonizzare gli interessi contraddittori dei gruppi e delle classi sociali per dare stabilità allo stato, il poeta l'aveva potuta trovare esposta anche negli studi sociologici moderni, diffusi nella Germania coeva dello studente Eminescu. Non esitiamo però a pensare che nel suo utopico tentativo di offrire dei consigli al principe Carol, al tempo della sua incoronazione come sovrano della Romania - quando nutriva ancora delle illusioni sulla persona reale - egli segua l'esempio del Machiavelli. In un articolo apparso su *Timpul* (Il Tempo), Eminescu loda il giusto «istinto storico» del principe nel creare «un esercito disciplinato e ben munito», intendendo che «nessun diritto puro ha potere nel nostro mondo, dove regna la forza». Vale a dire che in un mondo dove regna la forza, il diritto ha la fortuna di durare solamente se è armato - tesi questa di diretta ascendenza machiavellica.

Però, per il nostro poeta lo stato non si trasforma - come nella visione del Machiavelli - in una divinità, davanti alla quale devono inchinarsi tutti, e cittadini e morale. Fra l'altro, anche perché per Eminescu l'essenziale non rappresenta lo stato, ma la nazione, la quale può esistere al di là delle determinazioni concretamente politiche. «Le formazioni statali - egli dirà - sono cose secondarie». Perciò, egli respingerà con sdegno la nota massima: il fine (ovvero l'interesse dello stato) giustifica i mezzi. Certamente interviene in questo anche il suo rigorismo morale, dato che Eminescu, così come lo conosciamo, non ammetteva neanche di scherzare su ciò che considerava giusto e vero.

Ma c'è ancora qualcosa: Eminescu adopererà Machiavelli stesso contro il «machiavellismo», ricorrendo proprio alla «lezione» del *Principe* per smascherare il meccanismo delle

forme di mistificazione dell'opinione pubblica.

In questo contesto, certamente, altra sarà la scala dei valori promossa dal poeta romeno. Come si sa, per Machiavelli virtuoso era chi perseguiva il suo scopo con tutte le sue forze, passando sopra agli scrupoli morali; insomma chi era virile, in opposizione ai caratteri deboli, di femminea mollezza, capaci di velleità e non di volontà.

Eminescu sarà anche lui per la «mascolinità» e contrario alla «femminilità»; ma con essa, egli intendeva atteggiamenti attraverso vie tortuose. Ai suoi avversari politici dirà con superbia: «Ci domandiamo tuttavia se sono maschi o sibariti. Se son maschi, allora parlino apertamente, si mostrino capaci di conversare con noi e non cerchino invece di inoltrarsi furtivamente per sentieri nascosti, dove mai potremo seguirli.

L'elenco degli aspetti convergenti e divergenti delle concezioni politiche dei due autori potrebbe certamente continuare, ma il tempo non ce lo permette. Perciò, ci contenteremo, da ultimo, di riferirci ancora ad un solo problema, sollevato dal fatto che nei sistemi di pensiero, gli aspetti reali s'intrecciano con quelli ideali. Una particolarità segnalata da vari studiosi. Si sa che Machiavelli aveva sempre davanti agli occhi l'esempio dell'antica Roma, così come Eminescu amava l'«epoca d'oro» della storia del popolo romeno, l'epoca dei principi come Alessandro il Buono, Mircea il Vecchio, Stefano il Grande. Nessuno dei due preconizzava la semplice «restaurazione» del passato, ma nelle loro aspirazioni ideali sentiamo il riflesso e le implicazioni di una visione poetica. Quando leggiamo la confessione del Machiavelli nella sua lettera a Francesco Vettori, in cui scrive che gli piace entrare «nelle antiche corti delli antiqui uomini» vestito di «panni reali», pensiamo immediatamente alla ben nota professione di fede di Eminescu: il nostro poeta avrebbe desiderato vivere nei tempi in cui «a un tratto, ecco, vede Voivodi con ricchi abiti di broccato d'oro guarniti di zibellino», tempi in cui «vede vecchi boiari raccolti a consiglio»; e lui, il poeta, in mezzo al popolo, entusiasta per l'amor di patria, avrebbe potuto essere «il loro cuore di genio», «la testa piena d'ispirazione, il sacerdote dei loro dolori e delle loro gioie, il loro poeta vate».

Antonio Gramsci affermava che il *Principe* non è un trattato sistematico, ma un libro vivo, nel quale l'ideologia politica e la scienza politica si fondono in un mito: dunque, questo giudizio può esser applicato anche alla concezione politica del nostro poeta.

Al termine di queste considerazioni ci resta da sottolineare l'idea che è scaturita, crediamo, dall'analisi intrapresa: il paragone fra gli atteggiamenti di Eminescu e Machiavelli non dimostra influssi diretti e similari reazioni spirituali. In questo senso, possiamo parlare di «presenze», non di «influssi»: Machiavelli serve, a dire il vero, come punto di riferimento nei confronti del quale il poeta romeno può meglio precisare, anche in senso antagonistico, i suoi principi e le sue idee, la forza del suo pensiero.

Una verità chiaramente espressa da G. Calinescu nella sua monumentale esegesi *l'Opera di Mihai Eminescu* ci permette di concludere con queste sue parole: «Le comparazioni delle dottrine che si possono fare in merito al suo pensiero (del poeta, n.n.) hanno l'unico scopo di richiamare il dettato e non di soddisfare quegli spiriti che vedono in ogni fatto d'arte e di pensiero l'agglomerazione di elementi stranieri», perché «le sorgenti non colmano il lago delle loro convinzioni; questo avanza in direzione delle sorgenti - considerate semplici documenti - che sono confronti alla loro tendenza interiore».

UN STUDIU FRANCEZ DESPRE EMINESCU

de ILIE DAN

Împlinirea, în 1983, a unui secol de la publicarea capodoperei liricii românești - *Luceafărul* a fost un prilej de emoție adâncă și de bucurie intelectuală. În același timp, momentul acesta a însemnat și realizarea unor noi analize, dedicate fie acestui poem care înscrie cu certitudine poezia națională sub semnul universalității, fie creației eminesciene în ansamblu, pentru a descifra valențe noi sau elemente particulare ale uriașei personalități a lui Eminescu.

Dar mi se pare că un asemenea moment, care poate fi considerat, dincolo de circumstanțe calendaristice, o sărbătoare a poeziei din totdeauna, a fost și ocazie potrivită pentru a scoate în relief prezența geniului în conștiința altor popoare, ca *poet național și universal*.

În țări cu o îndelungată tradiție culturală, Poetul și-a găsit interpreți și traducători care au încercat să surprindă «sunetul unic» al creației sale, marile reperi tematice, dimensiunea și originalitatea registrului stilistic, în raport cu predecesorii și contemporanii săi. Evident, demersul și metoda critică a unor exegeți, precum și echivalențele realizate în alte limbi (multe ne aduc aminte că *traduttore - traditore*) nu pot fi puse pe același plan, nu numai cronologic sau din punct de vedere al limbii în care au fost publicate, dar nici din punct de vedere valoric.

În tot cazul, unele nume străine reprezintă reperi sigure în exegeza eminesciană: Rosa del Conte (Italia), Alain Guillermond (Franța), Ladislau Gáldi (Ungaria), Iuri Kojevnikov (Uniunea Sovietică).

De altfel, aproape toate lucrările lor au apărut și în traducere românească în cunoscuta colecție «Eminesciana», coordonată de un specialist de prestigiu, Mihai Drăgan.

Deoarece suntem de părere că orice încercare critică referitoare la creația lui Eminescu apărută pe alte meridiane merită a fi cunoscută și inclusă în cuprinsul de referințe din bibliogarfia exhaustivă eminesciană (iată un deziderat de interes național pentru o cultură!), vom prezenta o cercetare franceză puțin cunoscută, dedicată vieții și operei celui pe care îl vom numi simplu, dar cu majuscule, *Poetul Român*.

Lucrarea poartă titlul *Mihail (!) Eminescu* și a apărut în 1974 la Nisa, în colecția *Publications de la Faculté des Lettres et Sciences humaines de Nice*, cele 71 de pagini constituind cel de al paisprezecelea număr al seriei respective (*Les belles lettres*).

Autorul - ca și necunoscut la noi - este Barthelémy Taladoire, nu numai profesor universitar reputat, ci și un îndrăgostit de literatură, având un adevărat cult pentru Eminescu. El se înscrie, prin urmare, în rândul acelor literați și universitari francezi care au cunoscut și apreciat cultura română și în primul rând literatura: de la Gaston Paris, Mario Roques și Jean Boutière la Alain Guillermon și Georges Barthouil (a realizat, împreună cu soția sa, Ilinca Barthouil-Ionesco, o excelentă traducere selectivă, publicată la Avignon sub titlul *Une présentation. Mihai Eminescu*, 1976).

Berthelémy Taladoire (născut la Toulon în 1907) a avut șansa ca, după studiile universitare, să fie trimis în România ca lector de franceză la Universitatea din București în 1931. Ca și pentru Jean Boutière (autorul celui dintâi studiu critic dedicat vieții și operei lui Ion Creangă), anii aceia au constituit prilejul cunoașterii *de visu* a realităților românești. Taladoire învățase destul de bine limba noastră, ceea ce i-a înlesnit studiul aprofundat al literaturii române vechi, clasice și moderne. Un interes particular a manifestat încă din acei ani pentru biografia și opera lui Eminescu. Mai târziu, pe baza completării bibliografiei și a analizei operei, a publicat în Franța o contribuție pe care o vom numi, în termenii de azi, o *micromonografie*. Reîntors în Franța, Taladoire a fost profesor universitar la Montpellier, Aix-en-Provence și Nisa.

Dintr-o însemnare a publicistului L. Kalustian, publicată în «Flacăra» din 8 noiembrie 1979, aflăm că Taladoire a decedat în orașul natal la 11 septembrie 1976. Acesta e autorul.

Lucrarea *Mihai Eminescu* (pe care am consultat-o la biblioteca Universității din Aix-en-Provence) are următoarea dedicație: «A la mémoire du Recteur Paul Henry qui m'accueilliit à l'Institut François de Bucarest, avec tant d'amitié, à sa femme Hélène et à leur fils Marc».

Cele două părți ale studiului sunt precedate de o foarte scurtă notă biografică (doar de 13 rânduri), în care, pe baza unei bibliografii mai vechi, Taladoire notează, într-o înșiruire de date, principalele evenimente din viața poetului: nașterea (la 15 ianuarie 1850, la Ipotești, ca fiu al unui «fermier»), studiile la Cernăuți, Blaj, Viena și Berlin, activitatea ca revizor școlar, profesor, bibliotecar și redactor la ziarul «Timpul», în sfârșit moartea la 1889 (nu se specifică luna și ziua, ci doar cauza decesului: «tué par un des ses compagnons de misère»).

Partea întâi, intitulată *Prezentarea unui poet* (pp. 11-16), încearcă o situare a lui Eminescu în cadrul poeziei române și o raportare a operei la specificul etnic, spiritual și socio-cultural românesc. Este evident că unele afirmații au fost preluate de exegetul francez din bibliografia consultată; altele însă reprezintă considerațiile proprii (Cf. Ilie Dan, *Un studiu francez*, «Ate-neu», nr. 6, 1983, p.6).

Numindu-l de la început pe Eminescu drept o expresie «a spiritualității românești» (p. 15), Taladoire îl așează în panteonul poeziei, alături de Victor Hugo și Goethe; el remarcă, nu de puține ori, măreția gânditorului Eminescu («jumătate Buda, jumătate Schopenhauer»), afirmând explicit: «il fait hau-

tement figure de penseur national» (p. 16); de aceea multe din poemele sale trădează - crede autorul francez - «o neliniște latină». În mai multe locuri din lucrare, se reliefează drama socială care a marcat spiritul lui Eminescu: om politic, ziarist, patriot și polemist. Întrebarea pe care ne-o punem este aceea privitoare la faptul dacă cercetarea profesorului francez reprezintă un caz de sociologie literară (întreaga investigație dovedește acest lucru!) sau unul de tip «universitar» consacrat.

În stadiul actual putem accepta mai greu (mai ales când sunt simple afirmații, lipsite de suportul argumentelor), concluziile autorului francez, când găsește ca definatorii, pentru personalitatea lui Eminescu, *sensibilitatea maladivă și misticismul*.

Suntem însă de acord cu el atunci când afirmă că Eminescu, în descendență romanică, trăiește natura ca pe o «stare de suflet» (Amiel) și când schițează liniile definatorii ale portretului moral și intelectual al lui Eminescu: deznădejde și speranță, dorința evadării (în dragoste sau în moarte), izolarea (în repaos), elanul și impetuozitatea afirmării, luciditatea și pesimismul negării, estomparea spațiului și a timpului.

Mult mai amplă, în raport cu prima, este partea a doua, care poartă titlul *Analiza poemelor politice și sociale ale lui Eminescu* (pp. 17 - 64). Ca și unii exegeți români, Taladoire vorbește de două perioade distincte în activitatea poetului: prima, între 1866 - 1874; a doua, între 1875 - 1883. Fără a argumenta opțiunea pentru această delimitare cronologică, profesorul francez este de părere că în amândouă sunt dominante *elanul liric și meditația filosofică*, Eminescu înfățișându-se ca profet și victimă în același timp. O deosebire, potrivit opiniei lui Taladoire, se constată totuși fie în legătură cu izvoarele creștine, fie cu tonalitatea și tehnica poetică.

Între 1865 - 1868, Eminescu se inspiră din istorie și etnografie, fiind «l'âme profond de son peuple», toate poemele sociale și politice emanând un ardent patriotism, trăsătura lor de unire fiind, desigur, sentimentul național și dorul - «si spécifiquement roumain».

Din 1869, când Eminescu publică poeme filosofice, istorice și sociale, putem desprinde, pe de o parte un realism naționalist (adică specific național), iar pe de altă parte un elan romantic nestăvilit.

O idee interesantă a monografistului francez este aceea potrivit căreia, după 1870, se constată o legătură directă (ce poate fi urmărită uneori până la structura frazelor și formularea gândurilor în poezia și publicistica eminesciană). Așa se și explică faptul că Taladoire analizează doar 10 poeme de rezonanță, dar ia în considerație numeroase articole politice ale lui Eminescu. Iată de ce pentru exegetul francez *Epigonii* ar reprezenta primul aspect major al gândirii lui Eminescu, în timp ce *Împărat și proletar* constituie centrul pesimismului eminescian, fiind de fapt o meditație asupra sensului revoluției în istorie. În poeziile de după 1874, în schimb, la Eminescu acțiunea se conjugă cu poezia, situându-se sub zodia indignării și a ironiei. În acest sens lui Taladoire *Scrisoarea a III-a* îi apare ca fiind puternic influențată de Victor Hugo, îmbinând «sensul epic și darul de pamfletar». Raportând poezia lui Eminescu

la creația altor autori români, Taladoire pune în evidență marea originalitate a acestui gen literar și locul deosebit pe care Eminescu îl ocupă în constelația lirică românească.

E regretabil însă că autorul francez, totuși sensibil și subtil, își limitează cercetarea la un restrâns număr de poezii eminesciene, raportându-le atât la semnificația lor etico-socială, cât și (într-o mai mică măsură) la valoarea lor estetică intrinsecă.

Cele patru pagini de *Concluzii* (pp. 65-68) reiau, de fapt, unele aspecte din comentariul operei. De data aceasta, autorul crede că în poemele sociale și politice ale poetului român esențiale sunt două coordonate: *pesimismul* și *umanismul pasional*, legate de spiritualitatea română.

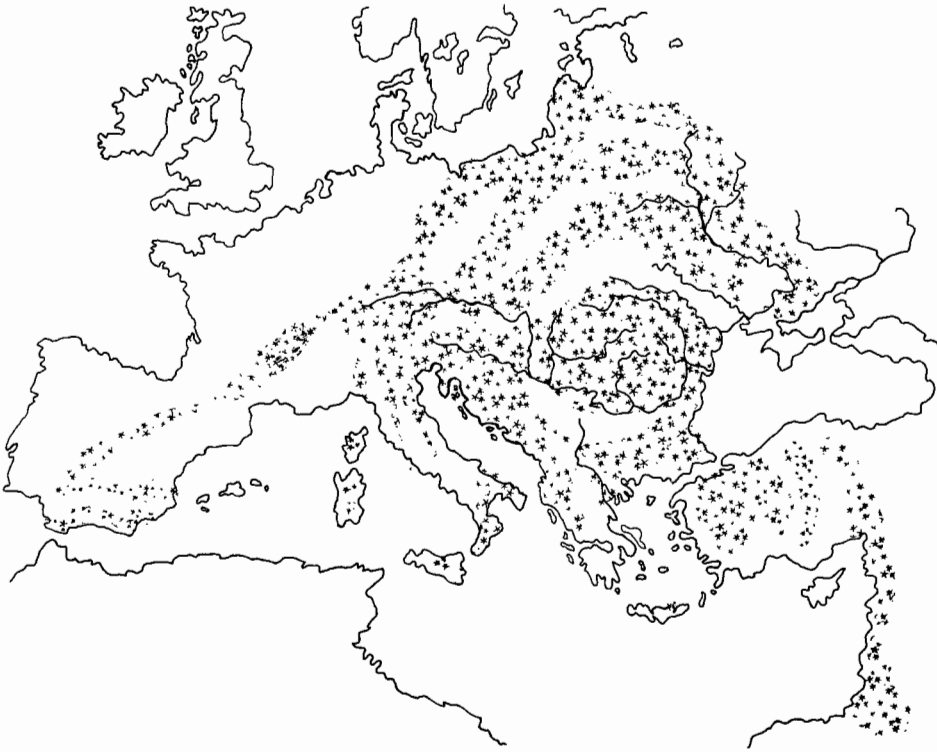
Deși pe ultima pagină a lucrării se indică anul 1970 ca dată a terminării ei, e lesne de înțeles că Taladoire a redactat cu mult mai devreme cartea sa despre Eminescu. Lucrul poate fi constatat, în primul rând, din bibliografia indicată (p. 71). Chiar dacă autorul o consideră «abondante» (p. 69), nu e greu să observăm că, cel puțin în cazul opiniilor critice, Taladoire s-a bazat fie pe contribuții mai vechi, fie pe unele din «raftul» al doilea. Sunt astfel citați: Zaharia, Galaction, Stefanelli, Panu, Iacob Negruzzi, Iosif Vulcan, Nicolae Petrașcu, Octav Minar, Ilarie Chendi, G. Bogdan-Duică și I. Scurt. În plus, unele fișe sunt incomplete sau conțin erori. Lipsesc lucrările importante despre Eminescu ale lui Maiorescu, Ibrăileanu, G. Călinescu, Tudor Vianu, D. Caracostea și Pompiliu Constantinescu, apărute înainte de al doilea război mondial.

Chiar și în cazul poeziei eminesciene, autorul francez citează, pe lângă ediția Maiorescu, pe cele ale lui Scurt (1908), Bogdan (1924), Dragomirescu (1937) și Perpessicius (1938).

Cu tot respectul pe care îl datorăm celor care l-au făcut cunoscut pe Eminescu peste hotare, e greu să considerăm că o monografie realizată este o lucrare în care nu sunt analizate poeziile erotice, sonetele și mai ales *Luceafărul*. Autorul însuși și-a dat seama de dimensiunea, cantitativă și calitativă, a acestui eseu eminescian, când afirma în *Note finale* (p. 67): «Il va sans dire que cette courte étude ne vise qu'à présenter dans son ensemble l'action nationale d'un poète trop mal connu des Français. Mais elle s'appuie sur une documentation abondante, et nous aurions beaucoup à écrire».

Date fiind condițiile și epoca în care a fost scrisă cartea, vom înțelege și calitățile și defectele ei. Important este că, datorită lui Taladoire, și pe «nemișcătoarele cărări» ale altui spațiu socio-cultural strălucirea *Luceafărului* «mai luminează încă». Pentru noi toți și pentru eternitate.

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Ion Coja, <i>Eminescu 99</i>	1
Teofan Moga, <i>Eminescu și existența românească</i>	2
Ioan Iova, <i>Eminescu și noi înșine</i>	4
Prof. Grațian Jucan, <i>Eminescu și «Miorița»</i>	7
M. Eminescu, <i>Rugăciunea unui dac</i>	11
M. Eminescu, <i>Mândria de a fi român</i>	13
Dr. Alexandru Oprea, <i>Eminescu e Machiavelli</i>	16
Ilie Dan, <i>Un studiu francez despre Eminescu</i>	20

NOI TRACII

Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A - Roma Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.1978
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)